

ALKINOUS

WYKŁAD NAUK
PLATONA

(DIDASKALIKOS)

Przełożył, komentarzem opatrzył
i wstępem poprzedził

KAZIMIERZ PAWŁOWSKI

WYDAWNICTWO WAM

KRAKÓW 2008

Tytuł oryginału
Διδασκαλικὸς τῶν Πλάτωνος δογμάτων

© Wydawnictwo WAM, 2008

redaktor naukowy
prof. dr hab. Stanisław Ziemiański SJ

korekta
Agnieszka Caba

projekt okładki i stron tytułowych
Krzysztof Błażejczyk

ISBN 978-83-7505-065-3

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 KRAKÓW
tel. 012 62 93 200 • fax 012 429 50 03
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 012 62 93 254-256 • fax 012 430 32 10
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej
KSIĘGARNI INTERNETOWEJ
<http://WydawnictwoWAM.pl>
tel. 012 62 93 260 • fax 012 62 93 261

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

INFORMACJE WSTĘPNE *str.* 5

I. Kwestia autorstwa *Didaskalikos str.* 5

II. Uwagi o średnim platonizmie *str.* 11

NAJWAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA FILOZOFICZNE

w *DIDASKALIKOS str.* 15

I. Istota i duch filozofii platońskiej w ujęciu Alkinousa *str.* 15

II. Problematyka gnozeologiczna *str.* 41

1. Teoria pojęć naturalnych *str.* 41

2. Teoria *anámnēsis str.* 52

III. Zagadnienia metafizyczne *str.* 56

1. Teoria zasad *str.* 56

2. Teoria materii *str.* 57

3. Teoria idei *str.* 59

4. Teoria Boga *str.* 66

IV. Zagadnienia kosmologiczne *str.* 85

1. Kosmogonia *str.* 85

2. Teoria sfer niebieskich i teoria czasu *str.* 92

V. Demonologia *str.* 94

- VI. Zagadnienia antropologiczne *str.* 96
1. Stworzenie duszy ludzkiej. Teoria metempsychozy *str.* 96
  2. Teoria przeznaczenia *str.* 104
  3. Dusza ludzka i jej cielesny organizm *str.* 106
  4. Zagadnienie nieśmiertelności duszy *str.* 108
- VII. Zagadnienia etyczne *str.* 113
1. Najwyższe dobro i szczęście człowieka *str.* 113
  2. Ideał „upodobnienia się do Boga” *str.* 117
  3. Nauka o niedobrowolności zła. Zasada niekrzywdzenia *str.* 124

NOTA BIBLIOGRAFICZNA *str.* 129

BIBLIOGRAFIA *str.* 131

ALKINOUS

WYKŁAD NAUK PLATONA *str.* 143

INFORMACJE WSTĘPNE

I. KWESTIA AUTORSTWA *DIDASKALIKOS*

W tradycji rękopiśmienniczej *Didaskalikos* przypisywany jest nieznanemu bliżej autorowi o imieniu Alkinoos. W XIX stuleciu niemiecki uczony Freudenthal uznał, że prawdziwym autorem tego dzieła jest jednak nie Alkinoos, lecz Albinus ze Smyrny (gr. Ἀλβῖνος), filozof średnioplatoński (z II wieku po Chr.) ze szkoły Gajusza. Jego zdaniem w rękopisach – a ściślej w kodeksie *Parisinus Graecus 1962*, s. XI, fol. 146 – na skutek błędu w pisowni imię Albinusa zostało mylnie zastąpione imieniem Alkinoosa – greckie β zastąpiono greckim κ i w efekcie zamiast Ἀλβίνου otrzymano Ἀλκινόου¹. Swoją tezę Freudenthal oparł jednak głównie na doktrynalnej zbieżności *Prologos*, krótkiego pisma Albinusa, którego autorstwo w tym przypadku nie ulega wątpliwości, z *Didaskalikos*. Według niemieckiego uczonego oba utwory mają taki sam charakter, a główną ich cechą jest eklektyzm – w obu pismach znajdują się te same, zaczerpnięte z filozofii Perypatu i Stoi, idee filozoficzne, do tego wyrażone w tym samym stylu. Potwierdzenie swojej teorii znajduje Freudenthal w świadectwach Proklosa, Jamblicha, Stobajosa oraz Tertuliana.

Tezę Freudenthala poparł polski filolog klasyczny Sinko². Sinko, stwierdziwszy daleko idącą zbieżność doktrynalną *Didaskalikos* oraz *De Platone et eius dogmate* Apulejusza z Madaury, uznał, że u podstaw obu dzieł legło ja-

---

¹ J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous und der falsche Alkinoos*, „Hellenistische Studien”, III, Berlin 1879, s. 241-327 (s. 275). Badany przez Freudenthala rękopis – to kodeks *Parisinus Graecus 1962*, s. XI, fol. 146, a sam tekst przedstawia się następująco: Α'. Ἀλκινόου διδασκαλικός τῶν Πλάτωνος δογμάτων, Β'. Ἀλβίνου τῶν Γαίου σχολῶν ὑποτυπῶσεων πλατωνικῶν δογμάτων.

² T. Sinko, *De Apulei et Albinus doctrinae Platonicae Adumbratione*, Cracoviae 1905.

kieś zaginione pismo Gajusza, o którym różne starożytne świadectwa, w tym autorów analizowanych przez Freudenthala, wspominają jako o filozofie platońskim i jednym z najwybitniejszych nauczycieli tej filozofii³. Zdaniem Sinki zarówno Apulejusz, jak i Albinus byli uczniami tegoż Gajusza. Polski uczoney za Freudenthalem uważa, że Albinus, zgodnie ze świadectwem Galena z *De libris propriis*, wykładał w Smyrnie doktrynę Gajusza w połowie II wieku po Chr (ok. 152 roku)⁴. Apulejusz, zdaniem Sinki, miał przebywać w tym czasie w Atenach⁵.

Późniejsi uczeni na ogół nie kwestionują stanowiska Freudenthala w sprawie autorstwa *Didaskalikos*. Do wyjątków należy uczoney włoski M. Giusta, który podał w wątpliwość stanowisko niemieckiego badacza⁶. Giusta odrzucił zasugerowaną przez Freudenthala hipotezę błędu paleograficznego w imieniu autora *Didaskalikos* jako bardzo wątpliwą⁷. Zdaniem włoskiego uczonego Albinus, znany jako filozof średnioplatoński z II wieku oraz niekwestionowany autor *Prologos*, nie mógł być autorem *Didaskalikos*, bo przeczy temu analiza doktrynalna świadectw Jamblicha, Tertuliana i Proklosa o Albinusie oraz *Prologos*, którego Albinusowego autorstwa nie kwestionuje. Przeanalizowawszy wymienione świadectwa, Giusta doszedł do wniosku, że przypisywane w nich Albinusowi poglądy nie występują w *Didaskalikos*⁸. Z porównania *Prologos* (niebudzącego wątpliwości co do swego autora) z *Didaskalikos* (wątpliwym pod względem autorstwa) wyprowadza wniosek, że występują między nimi zbyt duże różnice doktrynalne, przy nielicznych podobieństwach (których źródła upatruje w rozpowszechnionej już podówczas szkolnej tradycji platońskiej lub w jakichś wspólnych źródłach doksograficznych), by można było oba dzieła

---

³ Tamże, s. 41-43.

⁴ Tamże, s. 1 i 43. Freudenthal umieszcza pobyt Galena w Smyrnie w zimie na przełomie roku 151 i 152 po Chr.: J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous...*, s. 242. Dillon umiejscawia pobyt Galena w Smyrnie między rokiem 147 a 157: J. Dillon, *The Middle Platonists*, New York: Ithaca 1977, s. 266. C. Mazzarelli przyjmuje rok 149: C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos. L'Alcinoo dei manoscritti o il medioplatonico Albino?*, „Rivista di Filosofia Neo-Scolastica”, 72, 1980, s. 606-639 (s. 608).

⁵ T. Sinko, *De Apulei et Albini doctrinae...*, s. 42.

⁶ M. Gusta, Ἀλβίνου Ἐπιτομή ο Ἀλκινόου Διδασκαλικός?, „Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche”, XV, 1960-1961, s. 167-194 (s. 194).

⁷ Tamże, s. 169-172.

⁸ Tamże, s. 172-180.

przypisać jednemu autorowi⁹. To wszystko każe włoskiemu uczonemu odrzucić tezę Freudenthala o Albinusowym autorstwie *Didaskalikos*. Giusta uważa, że autorem *Didaskalikos* był nie Albinus, ale występujący w rękopisie *Parisinus Graecus 1962* Alkinoos, nieznan bliżej filozof stoicki z II wieku, którego skłonny jest utożsamiać z Alkinousem wymienionym w *Bibliotece* Focjusza oraz w *Vitae Sophistarum* Filostratos¹⁰. Stanowisko Giusty kwestionujące autorstwo Albinusa poparł Whittaker¹¹.

Tezy obu naukowców, Giusty i Whittakera, sprzeczne z dotychczasową opinią, zmusiły innego uczonego włoskiego, Mazzarelliego, do ponownego rozważenia tematu autorstwa *Didaskalikos*. Mazzarelli przestudiował jeszcze raz wszystkie starożytne świadectwa mówiące o Albinusie, a mianowicie świadectwa Galena, Tertuliana, Stobajosa (Jamblicha), Proklosa, Prysejana, Efraima Syryjczyka, a także średniowieczny Kanon bizantyjski oraz *Codex Parisinus Graecus 1962*. Wyniki swoich badań przedstawił w artykule *L'autore del Didaskalikos. L'Alcinoos dei manoscritti o il medioplatonico Albino?*¹².

Najstarszym tekstem, w którym wymienia się imię Albinusa, jest świadectwo Galena z *De libris propriis*¹³. Galen wspomina tu o swoim pobycie w Smyrnie, dokąd udał się, by słuchać wykładów lekarza Pelopsa oraz Albinusa (tego ostatniego nazywa platonikiem). Liczył podówczas, jak sam podaje, trzydzieści sześć lat. Zdaniem włoskiego badacza mogło to być w 149 roku po Chr.¹⁴ Mazzarelli wziął pod uwagę jeszcze inny fragment Galena. Galen pisze w nim, iż po skończeniu czterech lat pobierał nauki u filozofów z rodzimego miasta, których imion nie podaje. Przede wszystkim uczył się u jakiegoś ucznia stoika Filopatra, ale przez krótki czas również u któregoś z uczniów Gajusza (zbyt zajętego sprawami politycznymi, by mógł więcej czasu poświęcić na nauczanie)¹⁵. Mazzarelli obliczył, że mogło to mieć

⁹ Tamże, s. 180-186.

¹⁰ Tamże, s. 191-194. Swoje stanowisko Giusta podtrzymuje także w: *I dossografi di etica*, vol. II, Torino 1964-1967, s. 535-538.

¹¹ J. Whittaker, *Parisinus Graecus 1962 and the Writings of Alkinoos*, „Phoenix”, XXVIII, 1974, s. 320-354; 450-456.

¹² C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 606-639.

¹³ Galenus, *De libris propriis*, c. II, p. 97, 6-11 Müller (XIX, 16 Kühn).

¹⁴ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608.

¹⁵ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608. Galenus, *De cogn. an. morb.*, c. VIII, p. 31; 23-32, 3 Marquardt (V, 41 Kühn).

miejsce w latach 143-144. Ponieważ Galen nie podaje imienia owego ucznia Gajusza, Mazzarelli nie sądzi, by mógł być nim Albinus ze Smyrny czy któryś z bardziej znanych reprezentantów szkoły Gajusza¹⁶.

Dwukrotnie wymienia imię Albinusa Tertulian w *De anima*. Pierwszy raz – na początku 28 rozdziału tego dzieła, przytaczając poglądy Albinusa na temat metempsychozy¹⁷. Zgodnie z tym świadectwem Albinus miał doktrynę wędrówki dusz przypisywać nie pitagorejczykom, a Hermesowi Trismegistosowi. Mazzarelli uważa jednak, że jest to raczej pogląd samego Tertuliana aniżeli Albinusa. W drugim fragmencie, a mianowicie w końcu 29 rozdziału swego dzieła, Tertulian, polemizując z teorią metempsychozy i krytykując jeden z ważniejszych dowodów Platona na nieśmiertelność duszy przedstawionych w *Fedonie*, a mianowicie dowód z przeciwieństwa życia i śmierci¹⁸, wymienia Albinusa jako tego, który za bardzo zawierzywszy Platonowi, nie zauważył, że życie i śmierć zbyt radykalnie się wykluczają, by mogły przechodzić w siebie, jak chciał Platon. Albinus mianowicie przyjął (błędnie, zdaniem Tertuliana), iż przeciwieństwem życia jest śmierć, a skoro z życia przechodzi się do śmierci, uznał przeto za konieczne, by ów proces miał również swoją odwrotną drogę – ze śmierci do życia. Sam Tertulian tymczasem uznaje wprawdzie istnienie par przeciwieństw, podważa jednak pogląd, jakoby musiały się one rodzić jedno z drugich. Wbrew Albinusowi uważa, że życie i śmierć, jako absolutnie różne od siebie, radykalnie się wykluczają¹⁹.

Imię Albinusa pada również w świadectwie Stobajosa, dotyczącym Jamblicha i jego nauki o duszy. Albinus pojawia się tu jako wyznawca poglądu, że powodem wcielenia duszy ma być błąd popełniony przez wolną wole²⁰.

Czterokrotnie wspomina Albinusa Proklos w swoich komentarzach do dialogów Platona, raz w komentarzu do *Państwa*, trzy razy w komentarzu do *Timajosa*. W komentarzu do *Państwa* pisze o nim jako jednym z najważniejszych platoników, którzy zrozumieli prawdziwy sens mitu Era z tegoż dzieła²¹. W komentarzu do platońskiego *Timajosa* przytacza opinię Albinusa na

---

¹⁶ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608.

¹⁷ Tamże. Tertulian, *De anima*, 28, 1.

¹⁸ Patrz: Platon, *Fedon*, 70 C – 72 D.

¹⁹ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 608-609. Tertulian, *op. cit.*, 29, 4.

²⁰ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 609. Stobajos, I 375, 10 Wachsmuth.

²¹ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 609. Proclus, *In Platonis Rem Publicam commentarii*, II, 96, 10-15 Kroll.

temat platońskiej kwestii stworzenia świata²². W tym samym komentarzu do *Timajosa* Proklos wymienia Albinusa razem z Gajuszem. Tym razem mówi o ich wykładni sposobów, które Platon miał stosować przy przedstawianiu swojej nauki. Według nich Platon wykorzystywał bądź ścisłą metodę naukową, bądź zadowalał się prawdopodobieństwem, stosownie do sposobu istnienia rzeczy, którymi się zajmował w swoim wykładzie – zgodnie z zasadą, że sposób prowadzenia rozumowania powinien być adekwatny do sposobu istnienia rzeczy²³. Trzeci raz w Proklosowym komentarzu do *Timajosa* pojawia się imię Albinusa w kontekście nauki o nieśmiertelności duszy. Proklos wymienia Albinusa (obok innego platonika, a mianowicie Attyka) jako tego, który przypisuje Platonowi pogląd, zgodnie z którym tylko racjonalna część duszy jest nieśmiertelna, podczas gdy części nieracjonalne są śmiertelne.

Mazzarelli zbadał łacińskie świadectwo Pryscjana o Gajuszu i niejakiem Laviniuszu. Imię tego ostatniego występuje tu w drugim przypadku (*Lavini*). Włoski uczony za Freudenthalem²⁴ przyjmuje, iż pod łacińskim imieniem *Lavinus* kryje się nie kto inny, jak tylko Albinus, którego imię w greckim dopełniaczu ALBINOY zostało przez Pryscjana przekreślone na LAVINI²⁵.

Mazzarelli uwzględnił również świadectwo syryjskiego pisarza Efraima Syryjczyka, który wymienia Alkinousa jako autora jakiegoś nieznanego skądinąd pisma traktującego o niecielesnym²⁶.

---

²² C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 610. Proclus, *In Platonis Timaeum commentaria*, I, 219, 2-11 Diehl. Co do stanowiska Alkinousa patrz: *Dadaskalikos*, XIV, 169, 32-34.

²³ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 610, Proclus, *In Platonis Timaeum commentaria*, I, 340, 24-341, 1 Diehl.

²⁴ J. Freudenthal, *Der Platoniker Alkinous und der falsche Alkinous*, „Hellenische Studien”, Heft III, Berlin 1879, s. 275.

²⁵ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 611. Priscianus, *Solutiones eorum de quibus dubitavit Chosroes Persarum rex*, *In Plotini Enneades*, 553b, 30-33 Dübner.

²⁶ C. Mazzarelli, *L'autore del Didaskalikos*, s. 611. Ephraim Syrus, *Prose Refutations of Bardisan, Marcion and Mani*, tłumaczenie z syryjskiego na angielski przez C.W. Mitschell, Londyn 1921, vol. II, p. III.

NAJWAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA FILOZOFICZNE W *DIDASKALIKOS*

I. ISTOTA I DUCH FILOZOFII PLATOŃSKIEJ W UJĘCIU ALKINOUSA

Alkinous zaczyna swój wykład nauki Platona od określenia istoty i ducha filozofii. I tu od razu sięga do jej rdzenia, pokazując, czym ona jest w swej istocie i co to znaczy być filozofem w znaczeniu platońskim. Jego sformułowania mogą wydać się nieco zagadkowe, jednakowoż „wtajemniczonym” w filozofię Platona odkrywają swoje znane platońskie znaczenia: „Filozofia jest to pożądanie mądrości, a także uwolnienie i oddzielenie duszy od ciała, gdyż wiedzie nas ku bytom duchowym i tym, które istnieją prawdziwie”¹. W jego „definicji”² znalazły się zatem następujące elementy, które bez większego trudu można odnaleźć w tekstach Platona:

1) filozofia jako „pożądanie mądrości” – *Państwo*, 475 B: „O miłośniku mądrości też powiemy, że on namiętnie pożąda mądrości, i to nie jednej tak, a drugiej nie, tylko wszelkiej”³;

---

¹ Alkinous, *Didaskalikos*, I 152, 1-4: Φιλοσοφία ἐστὶν ὄρεξις σοφίας, ἢ λύσις καὶ περιαγωγή ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἐπὶ τὰ νοητὰ ἡμῶν τρεπομένων καὶ τὰ κατ’ ἀλήθειαν ὄντα. Por. Diogenes Laërtios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, III 63, PWN, Warszawa 1982.

² Terminem „definicja” posługuję się za prof. J. Domańskim: J. Domański, *Metamorfozy pojęcia filozofii*, Warszawa 1996, s. 5.

³ Platon, *Państwo*, 475 B, Warszawa 1958, t. I, s. 293 (tł. Wł. Witwicki). Tekst grecki: Plato, *Respublica*, 475. 8-9: Οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι, οὐ τῆς μὲν, τῆς δ’ οὐ, ἀλλὰ πάσης. Patrz też: Platon, *Eutydem*, 275 A; *Fedon*, 69 D; 82 D; *Fajdros*, 279 A-B; także: Pseudo-Platon, *Definicje*, 414 B – J. Domański, *Metamorfozy pojęcia filozofii*, s. 5-8.

2) „uwolnienie i oddzielenie duszy od ciała” – *Fedon*, 65 A (i inne): „... filozof odwiązuje, jak tylko może, duszę od wspólnoty z ciałem ...”⁴;

3) wznoszenie się „ku bytom duchowym i tym, które istnieją prawdziwie” – *Państwo*, 521 C: „... ku tej drodze pod górę, istotnie do prawdziwego bytu wiodącej, którą my filozofią nazywamy”⁵.

Wymieniona w „definicji” filozofii mądrość określona została przez Alkinousa jako wiedza o rzeczach boskich i ludzkich⁶. To ostatnie określenie ma również swoje odniesienia do Platona – *Państwo*, 486 A: „... duszy, która się zawsze chce garnać do całości, do ogółu w sprawach boskich i ludzkich”⁷; *Uczta*, 186 B: „... jak ono (bóstwo, Eros) da się odnaleźć w sprawach zarówno boskich, jak i ludzkich”⁸ – chociaż częściej występuje w kontekstach stoickich⁹.

By zrozumieć, co kryje się w tych sformułowaniach, trzeba odwołać się do tekstów Platona, z których je Alkinous niejako zaczerpnął, i do wypowiedzi samego Alkinousa. Jest to rzecz ważna, bo idzie tu o istotę platońskiej filozofii w aspekcie metafizycznym i o to, co można nazwać jej duchem. W wypowiedzi Alkinousa filozofia jest pożądaniem mądrości, ale nie jakiegokolwiek, tylko tej, której źródłem jest poznanie i zrozumienie rzeczywistości boskiej i ludzkiej. Jednocześnie ta sama filozofia, to samo filozofowanie metodą platońską to uwolnienie i oddzielenie duszy od ciała. Po trzecie wreszcie, filozofować – to wznosić się do rzeczywistości duchowych, które istnieją prawdziwie (w odróżnieniu do innych jestestw, przygodnych i nietrwałych).

⁴ Platon, *Fedon*, 65 A (tł. Wł. Witwicki). Tekst grecki: Plato, *Phedo*, 67. 9: τοῦτο ἐστὶν τῶν φιλοσόφων, λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος· ἢ οὐ.

⁵ Platon, *Państwo*, 521 C (tł. Wł. Witwicki). Stosowny tekst grecki w całości: Plato, *Respublica*, 521. 6-9: Τοῦτο δὴ, ὡς ἔουκεν, οὐκ ὀστράκου ἂν εἴη περιστροφή, ἀλλὰ ψυχῆς περιαγωγῆ ἐκ νυκτερινῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν, τοῦ ὄντος οὐδὲν ἐπάνοδον, ἣν δὴ φιλοσοφίαν ἀληθῆ φήσομεν εἶναι. Por. także: Platon, *Fedon*, 79 D: „A ilekroć rozpatruje coś sama w sobie, natenczas leci tam, w dziedzinę tego, co czyste i wiecznotrwałe, i nieśmiertelne, i zawsze jednakie” (tł. Wł. Witwicki). Patrz też: tamże, 66 D-E; 67 C-D; 107 C.

⁶ Alkinous, *Didaskalikos*, I 152, 5-6.

⁷ Platon, *Państwo*, 486 A (tł. Wł. Witwicki). Tekst grecki: Plato, *Respublica*, 486 A 5-6: ... ψυχῆ μελλούση τοῦ ὄλου καὶ παντὸς αἰὶ ἐπορέξεσθαι θεῖου τε καὶ ἀνθρώπινου ...

⁸ Platon, *Uczta*, 186 B (tł. Wł. Witwicki). Grecki tekst: Plato, *Symposium*, 186 B 1-2: ὁ θεὸς τείνει καὶ κατ’ ἀνθρώπινα καὶ κατὰ θεῖα πράγματα.

⁹ M. T. Ciceron, *Rozmowy tuskulańskie*, IV 57: *O najwyższym dobru i zlu*, II 37; *O powinnościach*, II 5. Seneka, *Listy*, 89, 5. Por. J. Domański, *Metamorfozy pojęcia filozofii*, s. 7.

Jak powiedziano, są to myśli Platona i jako takie Alkinous je przedstawia. Platon w ten sposób przedstawia swoją filozofię w *Fedonie*. Można bez większej przesady powiedzieć, że Platon w *Fedonie* odsłania (ustami Sokratesa, który tuż przed swoją śmiercią ujawnia przyjaciółom swoje filozoficzne *credo*) istotę swojej filozofii, w jej aspektach metafizycznych, i pokazuje jej duchowy wymiar. Oczywiście, nie ujawnia tu wszystkich swoich tajemnic. Pewna tajemniczość pozostanie do końca jednym z komponentów jego myśli filozoficznej. Niemniej podaje tu kilka myśli, które pozwalają zrozumieć, przynajmniej w pewnym stopniu, ducha jego filozofii. Zaczyna dosyć szokująco: „Zdaje się, że ci, którzy się z filozofią zetknęli jak należy, niczym innym się nie zajmują, jak tylko tym, żeby umrzeć i nie żyć, a ludzie bodaj że tego nie wiedzą”¹⁰. Nieco później dopowie, że „... ci, którzy się filozofii oddają, pragną śmierci”¹¹. Dlaczego śmierć ma być tak pożądana przez filozofa, wyjaśnia się nieco dalej. Otóż celem filozofa, tym rzeczywistym przedmiotem jego pragnień, jest nie sama śmierć jako taka, lecz – mądrość, a tę daje poznanie rzeczywistości absolutnej, tzn. metafizycznej struktury rzeczywistości. To filozof może poznać wyłącznie swoją duszą, gdy ciało jej nie przeszkadza. W pełni oddzielić swą duszę od ciała może dopiero po śmierci i dlatego jest ona pożądana: „... jeśli kto z nas pragnie kiedy poznać coś w sposób czysty, musi się od ciała wyzwolić i samą tylko duszą oglądać rzeczywistość samą. Wtedy dopiero spełni się to, czego się zwiemy miłośnikami: mądrość. Dopiero jak pomrzemy, wedle tego toku myśli, a za życia nie”¹². Kryje się w tym to, co Sokrates nazwał w *Fedonie* „drugą wyprawą morską na poszukiwanie przyczyn ostatecznych”¹³, a jest to wyprawa w dziedzinę ducha i intelektu. Aspekt sapiencjalny jest tu dominujący – poznanie metafizycznej struktury rzeczywistości i jej duchowych obszarów zdaje się mieć wyraźnie poznawczy cel. Jednakowoż obecny jest tu również aspekt eudajmonistyczny. Poznanie bowiem, o którym tu mowa, i mądrość z nim związana są zarazem źródłem ludzkiego szczęścia, które – z tych samych powodów co owa mądrość – swoją pełnię osiągnąć może dopiero po cielesnej śmierci filo-

---

¹⁰ Platon, *Fedon*, 64 A (tł. Wł. Witwicki). Por. 67 E. Por. Apulejusz, *O Platonie i jego nauce*, II, XXI 251.

¹¹ Platon, *Fedon*, 64 B (tł. Wł. Witwicki). Por. tamże 67 E.

¹² Tamże, 66 D-E.

¹³ Tamże, 99 D.

zoła¹⁴. Kontekst tych rozważań stanowi oczywiście platońska nauka o nieśmiertelnej duszy. Dusza, w myśl antropologii platońskiej, jest samodzielnym jestestwem duchowym, a nawet boskim, którego ojczyzną jest boska transcendentja¹⁵. Jej witalność i cała aktywność ma, siłą rzeczy, charakter duchowy. Ze względu na swoją duchową strukturę dusza należy do boskiej transcendentji.

W XXVII rozdziale *Didaskalikos*, w kontekście rozważań etycznych, Alkinous pisze, że najwyższą formą szczęścia, najwyższym dobrem dostępnym człowiekowi jest kontemplacja Pierwszego Dobra, czyli Boga¹⁶. Wcześniej, w X rozdziale *Didaskalikos*, na kanwie motywu „szkoły Erosa” z *Uczty Platona*¹⁷ pisze o mistycznym doświadczeniu Boga jako absolutnego Piękna¹⁸. Pełne szczęście dostępne jest jednak dopiero po śmierci cielesnej, tzn. po oddzieleniu duszy od ciała, gdy dusza odejdzie do świata bogów i tam będzie delektowała się widokiem „zagonów prawdy” (Alkinous przypomniał tu obraz z platońskiego *Fajdrosa*)¹⁹. Niemniej filozofowie już za życia gorąco pragną prawdy i niemal całkowicie poświęcają się szukaniu jej, oczyszczając tym samym oko swej duszy i bardziej go uwrażliwiają na oglądanie prawdy wiecznej (tym razem Alkinous przywołuje obraz z *Państwa*)²⁰. Alkinous wprowadza tu znany platoński motyw oczyszczenia duszy (a ściślej – oczyszczenia oka duszy), niemal dosłownie cytując stosowny tekst z VI księgi *Państwa*, w którym Platon mówi o naukach matematycznych i ich oczyszczającym wpływie na duszę, która staje się pod ich wpływem bardziej wrażliwa na prawdę. Platon mówi tu o jakimś organie duszy, wrażliwym ze swej natury na prawdę. W VII księdze *Państwa* ten organ nazwie wprost okiem duszy²¹. Alkinous jednoznacznie określił ten organ jako oko duszy. Oczyszczającą moc mają wyłącznie studia podejmowane ze względu na prawdę, bo to ona ma w sobie tę oczyszczającą moc. W XXVIII rozdziale *Didaskalikos* po-

---

¹⁴ Por. Platon, *Fedon*, 81 A; Alkinous, *Didaskalikos*, XXVII 180, 16-22.

¹⁵ Platon, *Fedon*, 80 A; 95 C. Alkinous, *Didaskalikos*, XXV 177, 16-178, 46; XXIII 176, 6-15.

¹⁶ Alkinous, *Didaskalikos*, XXVII 179, 41.

¹⁷ Platon, *Uczta*, 210 A – 211 B.

¹⁸ Alkinous, *Didaskalikos*, X 165 27-33.

¹⁹ Tamże, XXVII 180, 20-22. Por. Platon, *Fajdros*, 248 B.

²⁰ Alkinous, *Didaskalikos*, XXVII 180, 22-25. Por. Platon, *Państwo*, 527 D-E.

²¹ Platon, *Państwo*, 533 C-D.

wie, że te studia stanowią swego rodzaju przygotowanie i oczyszczenie demona, który jest w nas, czyli duszy²².

Motyw oczyszczeń filozoficznych to bardzo ważny element filozofii również dla samego Platona²³. Szczególną wymowę ma on w *Fedonie*²⁴. O ile w *Państwie* oczyszczenie ma charakter głównie „naukowy” i „intelektualny”, o tyle w *Fedonie* Platon akcentuje jego duchową i moralną postać. Niemniej w obu przypadkach chodzi o uwolnienie się od złego wpływu zmysłowości, w pierwszym przypadku w sensie poznawczym, w drugim – w sensie duchowym i moralnym. Oczyszczając się ze zmysłowości, zarówno w sensie poznawczym, jak i moralno-duchowym, filozof rozpoczyna niejako proces uwalniania swojej duszy od ciała jeszcze za życia ziemskiego. Dlatego tak bardzo ważną rolę odgrywa w filozofii platońskiej etyka praktyczna, w sensie pewnej ascezy i praktyki cnót. Jest to bowiem najlepsza forma wspomnianych oczyszczeń. Jednakowoż impulsem, który uruchamia sam proces tych oczyszczeń, jest zawsze widok (w sensie jakiegoś duchowego oglądu – ten problem powróci w ramach zagadnień gnozeologicznych) prawdy: „Prawda zaś to oczyszczenie pewne od wszystkich tego rodzaju rzeczy, a rozsądne panowanie nad sobą i sprawiedliwość, i męstwo, i nawet sam rozum to też bodaj że nic innego, jak tylko pewne oczyszczenie”²⁵. Filozoficzna *kátharsis* jest skutkiem dotknięcia boskiej prawdy nadprzyrodzonej. Platon nazywał takie doświadczenie „dostępowaniem święceń, otwierających tajemne bramy szczęścia”²⁶. W kontekstach platońskich wszelkie dążenie do prawdy, we wszystkich jej wymiarach, zarówno w wymiarze intelektualnym, jak i duchowo-moralnym – to wejście w kathartyczne pole Prawdy absolutnej, w którego świetle filozof uświadamia sobie metafizyczną konstrukcję świata w jej wymiarze ontycznym i etycznym. Wszelkie dążenie do prawdy przemienia się pod wpływem tego nadprzyrodzonego światła w kontemplację Prawdy absolutnej (zarazem Dobra i Piękną), czyli Boga²⁷.

---

²² Alkinous, *Didaskalikos*, XXVIII 182, 8-12.

²³ Por. K. Albert, *Vom Kult zum Logos, Studien zur Philosophie der Religion*, Hamburg 1982, s. 33-45.

²⁴ Platon, *Fedon*, 67 C; 69 B-C; 82 D. Por. K. Albert, *Griechische Religion und platonische Philosophie*, Hamburg 1980.

²⁵ Platon, *Fedon*, 69 C.

²⁶ Platon, *Fajdros*, 249 B; Patrz też: 249 E; 248 C-D; *Gorgiasz*, 493 B.

²⁷ Por. Alkinous, *Didaskalikos*, X 165, 27-33; XXVII 179, 35-41; 180, 16-25; 28-42.